

Marzanna Kuczyńska

(Poland, Institute of Slavic Philology, University of Adam Mickiewicz in Poznań)

Maya Ivanova

(Bulgaria, Sofia, Cyrillo-Methodian Research Centre, Bulgarian Academy of Sciences)

An International Scientific Conference on the Cyrillo-Methodian Legacy in Scholarly and Cultural Memory (Sofia, 22–24 May 2023)

Abstract: This article chronicles the International Scientific Conference dedicated to the *Cyrillo-Methodian Legacy in Scholarly and Cultural Memory*, held from 22 to 24 May 2023. The Conference commemorated two significant anniversaries: the 110th anniversary of the establishment of the Clement's Committee (12 December 1913) and the 60th anniversary of the reestablishment of the Cyrillo-Methodian Commission (22 May 1963). It also marked the 1160th anniversary of the creation of the Slavonic alphabet.

Keywords: Cyrillo-Methodian studies, Cyrillo-Methodian Research Centre, Cyrillo-Methodian sources, Cyrillo-Methodian traditions, anniversaries

Мажанна Кучинска

(Полша, Институт по славянска филология, Познански университет „Адам Мицкевич“)

Мая Иванова

(България, София, Кирило-Методиевски научен център, Българска академия на науките)

Международна научна конференция „Кирило-Методиевото дело в научната и културната памет“ (София, 22-24 май 2023)¹

От 22 до 24 май 2023 г. в рамките на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ (ННП „Българистика“) Кирило-Методиевският научен център при Българската академия на науките (КМНЦ – БАН) стана организатор и домакин на международна научна конференция – „Кирило-Методиевото дело в научната и културната памет“, с която ознаменува тържествено 1160 години от създаването на Кирило-Методиевата писменост, както и две важни академични годишнини: 110 години от създаването на Климентовата комисия (12 декември 1913 г.) и 60 години от възстановяването на Кирило-Методиевската комисия (22 май 1963 г.). Във форума взеха участие 40 български учени от различни хуманитарни институти на БАН и катедри на университетите в София, Шумен и Благоевград, както и 25 учени от 11 страни: Австрия, Великобритания, Индия, Италия, Литва, Полша, Румъния, САЩ, Словакия, Украйна и Чехия, представляващи десетки университети и научни центрове по света. Бяха прочетени общо 60 доклада.

Конференцията бе открита на 22 май в зала „Славейков“ на Френския институт в София. Проф. Веселка Желязкова – председател на Общото събрание на учените на КМНЦ, накратко припомни значението на юбилейните годишнини и подчерта, че дейността на Научния център е пряко свързана със задачите, заложили още при основаването на Климентовата комисия и последвалите решения за събирането, изследването и издаването на най-ранните кирило-методиевски книжовни извори. Участниците бяха поздравени от г-жа Илияна Йотова – вицепрезидент на Република България, която изрази убеждението си, че присъствието на толкова много български и чуждестранни учени е гарант за проучването и популяризирането на кирило-методиевското наследство, и потвърди трайния ангажимент на българската държава към съхраняването на един от най-значимите приноси на България в европейската култура. Като представител на академичното ръководство, доц. Елка Трайкова – научен секретар по хуманитарните науки в БАН, също подчерта значимостта на конференцията като част от събитията в рамките на ННП „Българистика“. Специално приветствие към участниците поднесе г-н Пиер Колио – директор на Френския институт. На откриването присъства Негово превъзходителство посланикът на Франция в България г-н Жоел Мейер. Специален гост бе и проф. Тома Върбанов, чиято живописна творба „Светите братя Кирил и Методий“ бе използвана като запазен знак на форума.

¹ Материалът е подготвен в рамките на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ на Министерството на образованието и науката, одобрена с Решение на МС №205/07.04.2022 г.

В рамките на официалната част бяха прочетени първите четири доклада, включени в пленарното заседание. В 110 години кирило-методиевски извори – за институционализирането на кирилометодиевистиката в България Славия Бърлиева (КМНЦ – БАН) продължи темата за забележителното дело на светите братя Кирил и Методий и превръщането му в обект на научно проучване и изследване у нас на границата между XIX и XX в. Тя подчерта, че в този период на цялостен научен подем за България кирило-методиевската тема намира свое място главно в изследванията на филолози и историци, наследявайки традициите на европейската хуманитаристика. Именно филологическите разработки са дали тласък на изследванията, които формират автономната интердисциплинарна и широкоспектърна хуманитарна област, наричана днес с обобщаващото понятие *кирилометодиевистика*. Специално внимание Сл. Бърлиева отдели на постиженията на КМНЦ в научната и публикационната дейност, участието в проекти и популяризацията на нашето културно наследство.

Докладът на Георги Минчев (Университет в Лодз, Полша) *Научният пътепис като жанр. Записките на Йордан Иванов от обиколката из Македония през 1906–1907 година* бе посветен на архивното наследство на големия български учен проф. Йордан Иванов от посочения период, когато той е бил секретар на Българското търговско агентство в Солун. Запазеният в личния фонд на учения в Научния архив на БАН непубликуван текст е в жанра *научен пътепис* и значително се отличава от известния труд на Й. Иванов „Български старини от Македония“, издаден за първи път през 1908 г. В анализирания от Г. Минчев текст се поставя акцент върху личните впечатления от срещите на Й. Иванов с жители от Македония, представители на различни етноси и религии, и на сложната обстановка в Османската империя от посочения период.

Александър Николов (СУ „Св. Климент Охридски“) изнесе доклада *Светите Кирил и Методий: от апостоли на славянството до български просветители*. Базирайки се на изворите и на по-късната книжовна традиция, в исторически план той проследи трансформацията на образите на светите братя: превръщането им от византийски мисионери сред западните славяни в просветители, по произход българи, свързани изключително с Българската средновековна държава. По един аналитичен начин бе разгледан въпросът за „национализацията“ на славянските апостоли и превръщането им в емблема на епохата на Българското възраждане. За разгръщане на тезата А. Николов привлече в изложението си свидетелства от роден и чужд произход, свързани както с писмената култура, така и с изобразителните практики.

В своя доклад *Generating memory of the origins of the Bulgarian alphabet: Discussions around the 1100th anniversary of the Moravian Mission in socialist Bulgaria* („Генериране на памет за произхода на българската азбука: дискусия около честването на 1100 години от Моравската мисия в социалистическа България“) Евелина Жевицка (КМНЦ – БАН) върна събитията към академичните чествания от 1963 г. Тя постави на обсъждане съществуващата и до днес теза, че св. Кирил и св. Методий са създали азбуката през 855 г. специално за българите по българските земи, т.е. години преди да бъдат изпратени от Византия във Велика Моравия през 863 г. Целта на изследователката е не да се дискутира утвърденото схващане, че създаването на азбуката е част от задачите на Моравската мисия, а да проследи изграждането и утвърждаването на идеологическия национален констукт.

В ранния следобед конференцията продължи, разделяйки се на две работни сесии.

Сесия I (зала „Славейков“) включваше две отделни заседания, засягащи централни теми: съдържанието и обхвата на кирилометодиевистиката като хуманитарна област; нейните представители от по-далечното и по-близкото минало; както и значението

на отделни национални (палео)славистики (например в Унгария и Италия); различни аспекти в проучванията на ранните кирило-методиевски произведения и първите старославянски преводи.

Христо Трендафилов (ШУ „Епископ Константин Преславски“) изложи своите тези за дейността на „бащата на европейската славистика“ Й. Добровски: *Хиперкритицизмът на Йосиф Добровски и неговите последователи (към 200-годишнината от създаването на кирилометодиевистиката като наука)*. Според Хр. Трендафилов методологията, която Добровски следва през целия си живот, се изразява в краен научен скептицизъм, многократна и акуратна проверка на всички извори, игнориране на всяка емоция, политически пристрастия, патриотични и митологични увлечения. Тази методология е залегнала и в издадената от Добровски монография, посветена на светите братя Кирил и Методий, в която той се базира предимно на латинските извори.

В *The contribution of Vittorio Peri (1932–2006) to the study of the Cyrillo-Methodian question* („Приносът на Виторио Пери (1932–2006) в изследването на кирило-методиевския въпрос“) Марчело Гардзанити (Университет във Флоренция) съсредоточи вниманието на аудиторията не само върху научната биография на В. Пери, но преди всичко върху фундаменталните му изследвания: отношенията между Рим и Константинопол; делото на светите Кирил и Методий; въвеждането на славянския език в литургията; каноничното положение на св. Методий. Като естествен резултат от научните интереси на В. Пери бяха представени и преводите на двете пространни жития на св. Кирил и на св. Методий на италиански език (1980). М. Гардзанити подчерта, че високата оценка на кирило-методиевските изследвания на В. Пери е потвърдена чрез издаването им в два внушителни тома (2002).

Още един участник и представител на най-младото поколение италиански палеослависти – Алберто Понтироли (докторант на университета „Ла Сапиенца“ в Рим), бе избрал да очертае мястото на *Италианската кирилометодиевистика в периода от края на Втората световна война до наши дни*. Той обобщи, че през последните 80 години италианските филолози се занимават с кирилометодиевистика, избирайки различни изследователски методи и пътища: текстология, издание и преводи на изворите; теория на жанровата структура; историческо и културно значение на кирило-методиевското наследство във връзка с националната идентичност на славянските народи. А. Понтироли направи обзор на най-ценните приноси в научния живот на италианската палеославистика и най-важните научни центрове, които дават възможност за неговото развитие.

Теодоричка Илиева Готовска-Хенце (Институт за исторически изследвания – БАН) също бе избрала да представи постиженията на чуждестранната палеобългаристика в Унгария. В доклада си *Унгарски изследователи на Кирило-Методиевото дело* на първо място изследователката даде информация за местата, в които днес се съхранява славянско ръкописно наследство (в Будапеща: в Националната библиотека „Сейчени“ и Университетската библиотека); на второ място посочи археологическите разкопки на територията на някогашната провинция Панония; а специално място отдели на приносите на двама унгарски изследователи от различни поколения – Имре Тот и Петер Юхас, и тяхната популярност в България.

На старобългарските ранни преводи и на изворите кирило-методиевски творби бяха посветени следващите четири доклада. Ани с а в а Милтенова (Институт за литература – БАН) представи *Capita ascetica на Теодор Едески в славянски превод*. Тя изнесе данни, че монашеските глави с името на книжовника от IX в. Теодор Едески са познати в 60 преписа, поместени във византийски ръкописи от XI до XVII в. и в повече от 30 преписа в руски, български, сръбски и молдо-влахийски ръкописи от XIII до XVII век.

Изследователката изясни, че текстът има компилативен характер – 82 от главите са заети от произведения на Евагрий Понтийски. Представеният в доклада превод на произведението е неизследван досега. Той е старобългарски и е част от състава на ранните аскетически сборници от X в., а през XIV–XV в. текстът се включва в антологиите, свързани с исихазма.

Алесандро Мария Бруни (Университет „Ка Фоскари“ във Флоренция) представи резултатите от своите проучвания върху библейската *Книга Царства*. В своя доклад на тема *Проблеми на изследването на славянската ръкописна традиция на Книга Царства* с голяма прецизност той постави въпросите за проблемите на текстологическото изследване на славянските преписи, съдържащи най-стария превод; на връзката му с гръцката текстова традиция и на съпоставката с втория пълен славянски превод на библейската старозаветна книга.

За спорните въпроси, които поставят от години двете средновековни гръцки агиографски произведения, посветени на най-разпознаваемия Кирило-Методиев ученик, говори Илия Илиев (Институт за исторически изследвания – БАН) в доклада си *Краткото житие на св. Климент Охридски*. Те получават своята актуализация в светлината на подготвяния от Ил. Илиев том XIII от поредицата Гръцки извори за българската история, в който ще намери място и текстът на Хоматиановото *Кратко житие на св. Климент Охридски*.

Един от основните извори за живота и делото на славянския апостол Константин-Кирил – неговото пространно житие, винаги е привличал интереса на изследователите от различни поколения. В рамките на конференцията на него бяха посветени два доклада. Лиляна Симеонова (Институт за балканистика с Център по тракология – БАН) анализира *Жанровите особености на Пространното житие на св. Кирил – хибрид между агиографския литературен канон и късноантичната философска биография* и на тази база постави въпроса кой (или по-скоро какъв) е бил неговият автор. Той е бил високообразован, с познания както в областта на екзегетиката и християнската апологетика, така и с биографиите на философи, писани преди всичко от късноантични неоплатоници. Освен това житиеписецът или лично е познавал Константин Философ, или е имал възможност да черпи сведения за него от разказите в първо лице на хора, които са били приближени на св. Кирил.

Въпросите за възникването, авторството и езика на първоначалния текст на *Пространното житие на св. Константин-Кирил* бяха отново поставени от Юрген Фуксбауер (Университет в Инсбрук, Австрия) в доклада му *Chapter XIV of the Life of Constantine and Its Authorship* („Глава XIV на Пространното житие на Константин и неговото авторство“). Австрийският изследовател защити хипотезата, че в посочената глава (богата на синтезирана информация около Моравската мисия на славянските апостоли) на тази толкова важна изворова творба се споменава и авторът на Житието – знак, който до момента не е бил забелязан от предходните изследователи.

Паралелно протече и сесия II (зала „Верен“), в чиито две заседания преобладаващо бяха представени исторически доклади. Кирил Ненов (Институт за исторически изследвания – БАН) изнесе наблюденията си върху надписите от IX–X в., в които се откриват употреби на титлата *багаин*. По-специално той се спря на частично запазения надпис върху варовиков блок, който днес се пази в РИМ – Шумен. В доклада *Терминът „багаин“ в българските надписи от IX–X век* К. Ненов направи опит за обяснение на значението на думата и типология на употребите ѝ.

В доклада си *Сведения в старобългарските текстове за миграцията от юг на север от Стара планина в края на XII – началото на XIII в. и произхода на имената*

Красен и Червен, Русенско Камен Станев (КМНЦ – БАН) изясни, че описаната миграция е породена от желанието на Асен, Петър и Калоян да увеличат населението в подвластните им територии. Данни за това се откриват във византийски и западноевропейски извори, откъслечна информация има и в български извори от XIII–XIV в. В по-ранните извори за района не се споменават двете крепости Красен и Червен, но има данни за топоним *Червен* от XI в. в Тракия, а съществувалата до Панагюрище крепост сега носи името *Красен*. Това позволява на К. Станев да изкаже хипотезата, че е възможно появата на тези топоними в днешна Северна България да е следствие именно от заселване на население от Тракия по време на тази миграция.

На мозаичната структура на *Повест за изминалите години* обърна внимание Михаил Раев (София) в доклада си *Литературни функции на разказа за светите братя Кирил и Методий в текста на Повесть временных лет*. Той очерта съществуващите до момента научни тези за историческите източници, като изрази мнението, че епизодът за светите братя трябва да се разглежда единствено в рамките на литературната конструкция на староруското съчинение и че подобно на други негови части е създаден специално за него, а не е заимстван от по-ранни творби.

Деница Петрова (Институт за исторически изследвания – БАН) представи *Сведения за създаването на славянската азбука в българските кратки хроники от XV–XVI в.* Тя говори за запазените днес български хроники, които през посочения период са се развивали под влиянието на сръбските съчинения. В голяма част от тях чак до средата на XVIII в. се откриват лаконични бележки, отбелязващи създаването на славянската азбука. Д. Петрова се позова на примери от конкретни ръкописи и очерта съществуващите проучвания по темата, които в съвременната наука се анализират в по-широк литературен и исторически контекст.

В доклада си Владимир Терзиев (докторант на СУ „Св. Климент Охридски“) *Възрожденската книжнина, посветена на светите братя Кирил и Методий* концентрира вниманието си върху произведения, появили се в периода от 50-те – 60-те години на XIX в. до 1878 г. В тях светите братя Кирил и Методий се обвързват с християнската религия и родния език и се превръщат в емблеми на зараждащата се през епохата българска национална идентичност.

Следващите два доклада бяха посветени на темата за светите братя Кирил и Методий в конкретни католически съчинения на автори от XVI, XVII и XVIII в. Анна Влаевска-Станчева (Университет в Пиза) ни запозна с делото на английския римокатолически презвитер богослов Албан Бътлър и неговия многотомен агиографски труд, публикуван на английски език през 50-те години на XVIII в., в който се появява и отделен наратив за делото на славянските апостоли (*Разказът за св. Кирил и Методий в „Жития на отци, мъченици и други по-важни светци“ на Албан Бътлър*). Изследователката подчерта, че поради голямата популярност на труда на Бътлър сведенията за св. Кирил и св. Методий се превръщат в база за голяма част от по-късната западноевропейска и популяризаторска литература.

Цветан Василев (КМНЦ – БАН и СУ „Св. Климент Охридски“) представи *Кирило-методиевската традиция през призмата на католическата наука от XVI и XVII век: Петър Богдан и Томазо Боцио*. Той очерта темата за изследването на източниците на Петър Богдан, използвани от него в написването на трактата му *За древността на бащината земя и за българските дела*, в който основни акценти са покръстването на българите, делото на светите Кирил и Методий и други въпроси от средновековната история на България, разгледани по оста на отношенията между православието и католи-

цизма. В тази връзка Цв. Василев представи и съчинението на италианския богослов Томазо Боцио *De signis Ecclesiae Dei*, и по-конкретно сведенията за българите, съдържащи се в него.

Данни за основаването и функционирането на католическия колеж в София изнесе Люба Илиева (КМНЦ – БАН) в доклада *Мъжкото католическо училище „Св. Кирил и Методий“ в София*. В центъра на изследването си тя постави реконструирането на принципите на училищния живот в софийския колеж по исторически източници и спомени на негови възпитаници. Също така обаче набеляза в перспектива необходимостта от едно по-детайлно проучване на дидактическата програма на колежа с делото на светите братя Кирил и Методий, като подчерта, че такава практика може да бъде проследена и в другите католически колежи на територията на България.

На 23 май (вторник) конференцията продължи в три паралелно протичащи сесии. Сесия III (зала „Кирилометодикон“ в КМНЦ) включваше три заседания.

Марияна Цибранска (Институт за български език – БАН) и Иван Билярски (Институт за исторически изследвания – БАН) представиха общия си доклад *Първите славянски юридически текстове: идеология и културна доминация*. Те си бяха поставили за цел да преразгледат първите преводни юридически текстове на славянството през призмата на идеологическото осмисляне и различните обществено-политически модели при рецепцията на византийската култура. Изследователите спряха вниманието си върху идейно-тематичната и хронотопната класификация на познатите правни образци, свързани с различните им функции във Великоморавия и Първото българско царство. Отделно от тях и като завършек на този процес на правна рецепция М. Цибранска и Ив. Билярски разгледаха *Светосавското законоправило* от началото на XIII в., което обобщава достиженията на предходните три века и дава перспективи за следващо развитие.

Темата за необходимостта от юридически текстове още от най-ранния кирило-методиевски период бе обект и в доклада на Десислава Найденова (КМНЦ – БАН) *Римското право, Божият закон и Законът за съдене на хората*. Изследователката изведе особеностите на *Закона за съдене на хората* като най-ранен славянски юридически паметник на старобългарски език, създаден вероятно от св. Методий във Велика Моравия, базиран на византийски правни текстове, но в същото време отразяващ и западната традиция. Тя фокусира вниманието си върху гл. 2 на *Закона*, в която се разглежда въпросът за свидетелите. Д. Найденова стига до извода, че гл. 2 може да се интерпретира както в контекста на старозаветното право, така и като отглас на процедура по извършването на Божи съд (ордалия).

Основната теза на Катрин Мери Макробърт (Университет в Оксфорд, Великобритания) в доклада ѝ *„Не бо сътъ ны на потрѣбѣ глаголи ти и словеса, нъ разумъ: semantically motivated continuity in the Cyrillo-Methodian translational tradition“* („Не бо сътъ ны на потрѣбѣ глаголи ти и словеса, нъ разумъ: семантично обусловена приемственост в кирило-методиевската преводаческа традиция“) бе, че текстовете, които формират ядрото на Кирило-Методиевото наследство, многократно са били подлагани на ревизия с цел да се намери относителен баланс между гръцкия *textus receptus* и местната славянска употреба. М. Макробърт подчерта, че промените са добре проучени, затова тя е насочила вниманието си към езиковите характеристики на най-ранните съществуващи преводи, които във времето са били подложени на многобройни систематични ревизии. В рамките на доклада представените примери бяха изведени от запазените старославянски псалтери, като конкретните данни са приносили за развитието на старославянския лексикални езиков фонд.

Също на темата за Псалтира бе посветен докладът на Йон-Михай Фелеа и Мадалина Унгуреану (Университет в Яш, Румъния) *The Cyrillic Writing of the Early Romanian Psalters: Slavonic-Romanian Interferences* („Кирилската писменост на ранните румънски псалтири: славяно-румънски намеси“). Представеното от авторите изследване е базирано на корпус от запазени румънски псалтири от XVI в., които възхождат към един първичен старославянски превод, впоследствие ревизиран многократно. На анализ са подложени преводите, кирилската подложка в славяно-румънските псалтири и ортографичните особености на запазените ръкописни кодекси и адаптирането на кирилицата към нуждите на румънския език. Взети са под внимание и по-късните печатани в румънските земи псалтири.

Синтия Вакарелийска (Университет на Орегон, САЩ) *The mysterious martyr Romanus in the earliest Slavic menologies* („Мистериозният мъченик Роман от най-ранните славянски месецослови“). Изследователката изнесе данни за паметта на мъченик Роман от гръцката и латинската календарна традиция, от ранните славянски месецослови, където тя е отбелязвана на 25 септември (в *Асеманиевото евангелие*, *Савината книга*, *Остромировото евангелие*, *Архангелското евангелие*, *Енинския апостол* и др.), както и в някои по-късни български и източнославянски кодекси. Тезата на С. Вакарелийска е, че въпреки наличието на характеристиките на светец мъченик Роман не е бил окончателно идентифициран както в гръцката традиция, така и от славянските книжовници, които първи го вписват в славянския месецослов. В статията си С. Вакарелийска прави опит да отличи критериите и методологията за включването на паметите в ранните славянски месецослови.

Също върху въпрос, свързан с утвърждаване на светителски култ, конструира доклада си Димо Чешмеджиев (КМНЦ – БАН и ПУ „Паисий Хилендарски“). В доклада *Култът към Йоан Екзарх Български* изследователят представя подробни данни за титлата *екзарх*, която според него трябва да бъде разглеждана като ключова за решаването на въпроса за култа на един от най-известните старобългарски писатели от Златния век на българската култура. Особено внимание бе обърнато на датите за почитание на светеца, като на тази база бе направено предположението за известна контаминация със св. Йоан Златоуст.

Едно заседание бе обединено около най-актуалните изследвания върху *Учителното евангелие* на епископ Константин Преславски. В доклада си *Паралелни откъси в Учителното евангелие на Константин Преславски: един щрих към преводаческия процес* Лора Тасева (Институт по балканистика с Център по тракология – БАН) разгледа съпоставително два фрагмента от *Учителното евангелие*, които възхождат към един и същ гръцки катенен текст. Въз основа на анализа на съвпаденията и различията помежду им на равнище текстова пълнота, граматика и лексика бе направено предположение за превода. Стремещът на изследователката бе да се хвърли допълнителна светлина върху процеса на създаване на обемната хомилетична сбирка, дело на епископ Константин.

Добриела Котова (Институт по балканистика с Център по тракология – БАН) представи доклада *Между изворов текст и слушателска аудитория: преводачески решения на Константин Преславски в Учителното евангелие*, в който коментира няколко места от тълкувателните части на *Учителното евангелие*, разкриващи езиковите и дидактическите предизвикателства, пред които се е изправял Константин Преславски при превода на подбрани от него гръцки катенен текст, а също така и преводаческите решения, които е намирал във всеки един отделен случай. Изводите на изследователката са, че като цяло преводът следва тясно гръцкия извор, но не са редки и случаите, в които Константин Преславски съзнателно се е отклонявал от него, с което той доказва както

своята висока филологическа и богословска школовка, така и литературния си усет и дидактическият подход към своята аудитория от новопокръстени християни.

Докладът на Екатерина Дикова (Институт по балканистика с Център по тракология – БАН) *Платонски словеса в Учителното евангелие* бе депозиран предварително за задочно участие и слушателите имаха възможност да се запознаят с него. Фокусът бе поставен върху словосъчетанието *платонъскъимн словесъи*, позиционирано в уводната част на 39-ото слово на *Учителното евангелие* и без гръцко съответствие. Мнението на изследователката е, че разночетенията на прилагателното по трите пълни преписа на паметника насочват към първоначалното прилагателно *платонъскъ* като производно от личното име Платон и несъмнено свързано с античния философ. Разгледани са примери с отименни прилагателни със същия корен в общи диахронни лексикографски наръчници и частни словоуказатели към отделни преводни текстове от Средновековието и е даден коментар на различните наставки за образуване на прилагателни от лични имена, семантичните нюанси и наличието на конотации.

В доклада си *Някои проблеми при лематизацията на наречия при изготвянето на електронни средновековни гръцко-славянски индекси* Иван Петров (Институт за балканистика с Център по тракология – БАН) се спря на основните принципи на двуезичните индекси: преводаческа еквивалентност и граматическа кохерентност. В първия случай еквивалентността се постига чрез лексикална еднозначност – множеството (лема) от изходния език се успоредява със съответно множество (лема) от целевия език; в определени ситуации се определят и подмножества. Във втория случай основни лема се извеждат и подравняват едни и същи части на речта. Ив. Петров обърна внимание и на различните стратегии в лексикалните традиции.

Паралелната сесия IV (зала № 19 на Института за етнология и фолклористика с етнографски музей – БАН) също бе разпределена в три заседания. В доклада си *Кирило-методиевската традиция и нейното възприемане в украинската култура (Кирило-Методийска традиция та її сприйняття в українській культурі)* Олга Смолина (Институт по балканистика с Център по тракология – БАН и Университет „Владимир Дал“ в Луганск, Украйна) разгледа специфичните особености на кирило-методиевската традиция в Украйна, като акцентира на украинския научен и социокултурен дискурс, особено актуален в днешно време: борба за възможност и право да се осъществява богослужение и съществуването на вероучителни книги на роден език; посланието на славянските апостоли за единство, любов, мир, а не конфронтация; подчертаване на родството със славяните, приели латинската (чехи, словаци, поляци); подчертаване на разликите в световъзприятието и културата на Киевска и Московска Рус.

Докладът на Ян Страдомски (Ягелонски университет в Краков) *Кирило-Методиевски контексти на разногласието за употребата на родни езици в литургията. Един сюжет от религиозната полемика между протестантите и римските католици в Жечпосполита през XVI–XVIII век* бе посветен на светите братя Кирил и Методий в религиозната полемика по време на контрареформацията между католици, протестанти (от различни деноминации), евреи, православни и арменци. В рамките на тези полемики в центъра на вниманието е била поставяна тяхната мисия във Велика Моравия и другите страни, а също така и епохалната им преводаческа и литературна дейност. Досегашни изследвания са дали основание на Я. Страдомски да твърди, че в протестантската и антипротестантската книжнина в Жечпосполита кирило-методиевският сюжет почти липсва, но за полския изследовател темата не е затворена и той продължава проучванията си по въпроса.

Петер Женьох (Институт по славистика „Ян Станислав“ – Словашка академия на науките, и Университет „Ян Амос Коменски“ в Братислава) изнесе доклад *Кирил и*

Методий в народната духовна култура на гръкокатолиците в Словакия през първата половина на XX век. В центъра на своето изложение той постави някои паралитургични духовни песни (химни), посветени на светите Кирил и Методий. Словашкият изследовател обърна внимание, че тези химни основно се използват по време на литургическото честване на славянските апостоли на дата 5 юли, според календара на католическата църква. Дидактическият аспект, заложен в представените химни, е знак както за техния духовно-просветителски характер, така и за стремежа на словашката гръкокатолическа църква да формира собствена национална културно-религиозна идентичност.

Докладът на Светлана Шашерина (Институт по славистика „Ян Станислав“ – Словашка академия на науките, и Университет „Константин Философ“ в Нитра) *Образ справедливогo суда в кириллической рукописной традиции Карпат* бе посветен на представата за Страшния съд в карпатските ръкописи – сборници с проповеди, поучения, легенди и притчи с църковен и светски характер. *Справедливиият съд* и *справедливиият съдия* са тясно свързани с християнската вяра и сами по себе си представляват най-важното събитие: не само след смъртта, но и през целия житейския път, тъй като човекът се стреми да спазва Христовите заповеди, молейки за „добър отговор в деня на Страшния съд“.

В доклада си *Детската литература за св. Кирил и Методий в Полша през XIX в.* Мажанна Кучинска (университет „Адам Мицкевич“ в Познан) направи обзор на съществуващите творби според жанровите им особености и тематичните им сюжети. Поспециално внимание тя отдели на творчеството на полския обществено-просветен деец Юзеф Хоцишевски. Най-характерното за неговата дейност е, че Хоцишевски е възпитавал полските деца и младежи в традициите на Кирил и Методий, като е поддържал тезата, че светите Солунски братя не само са покръствали полските територии, но и самите те са били поляци по народност. Затова не е учудващо, подчертава изследователката, че Кирило-Методиевата идея е била една от основните негови концепции, спомагащи за изграждане на полската самоидентификация.

Лина Георгиева и Яна Георгиева (Институт за етнология и фолклористика с етнографски музей – БАН) представиха общия си доклад *Честване на Кирил и Методий и българската азбука в нетрадиционни контексти: Български мигрантски общности в Близкия изток и Латинска Америка*. Той беше базиран на техните библиографско-документални издирвания и на етнографски проучвания в Обединените арабски емирства и в Аржентина, проведени през 2022 г. Изследователките проследиха дискурса на Кирило-Методиевото наследство и свързаната с него празничност в социокултурния живот на българските мигрантски общности в страните извън Стария континент. Те поставиха основните акценти върху потенциала на празника на светите Кирил и Методий да обединява национални и културни международни общности в чужда културно-езикова среда, да се адаптира към различни религиозни и политически режими и да запазва относителна устойчивост във времето.

Сесия V (зала № 11 на Института за етнология и фолклористика с етнографски музей – БАН) също обедини три паралелни заседания. Халина Найенко (Университет в Лодз и Университет „Тарас Шевченко“ в Киев) в доклада си *Източнославянската редакция на църковнославянския език през призмата на украинската лингвистика (East Slavic Redaction of Church Slavonic through the prism of Ukrainian Linguistics)* предложи преглед на трудовете на украински лингвисти по темата. Изследователката се спря и на някои спорни въпроси за взаимовръзката между украинската (южната) и великоруската (северната) редакция на църковнославянския език от втората половина на XVII в. натаък. Бяха обсъдени и промените в методологическите принципи и бе изказано виждане-

то, че въпреки използването на социолингвистични и когнитивни методи наред с традиционния структурен и функционален подход, настоящият дискурс в украинската лингвистика към настоящия момент не е завършен.

Следващите два много интригуващи доклада бяха представени на аудиторията задочно. Андрей Даниленко (Университет Пейс, Ню Йорк, САЩ) предложи интересна хипотеза за едно от най-спорните места в *Пространното житие на св. Константин-Кирил*. В *Арабско-мюсюлманските вариации на „руските букви“ в Житието на Константин-Кирил (The Arab-Muslim Variations on “Russian Letters” in the Vita Constantini)* докладчикът очерта накратко всички съществуващи до момента теории за вида на буквите и книгите, които св. Кирил е открил в Херсон на път за Хазарския каганат. А. Даниленко обърна внимание на арабско съчинение от края на X в., в което са посочени сведения, че руснаците са използвали „бяло дърво“ като материал за писане. Изследователят приема, че става въпрос за руническо писмо, разпространено в източнославянските територии (Стара Лагода, Велики Новгород и земите на днешна Латвия) и че, ако се приеме тази теория (че с „руските букви“ се обозначава руническа варяжка писменост), това може да хвърли нова светлина в изучаването на Кирило-Методиевия период и годините след него.

Петра Станковска (Славянски институт на Чешката академия на науките в Прага) представи доклада си *Собствени имена в книга Изход от хърватско-глаголическите брeвиариуми (Vlastní jména ve čteních z knihy Genesis v chorvatskohlaholských breviářích)*, в който изясни, че в тях има части, преведени от гръцки паримиен текст, и такива, преведени директно от латински. Сложният път на навлизане на текста, чрез различните източници, като в много случаи той вторично е бил обработван, поставя множество въпроси. П. Станковска регистрира тези места в избрани примери и търси конкретни пътища за изясняването им.

Елка Мирчева (Институт за български език – БАН) прочете своя доклад *Наименованията на мерните и паричните единици в старата славянска книжнина – опит за създаване на терминология*, в който в исторически и сравнителен план разгледа начините на предаване в славянската книжнина на твърде сложната смесена еврейско-римско-гръцка система от мерки, теглилки, разнородни по време на сечене и стойност монети.

Любка Ненова (ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград), Андрей Бобев (КМНЦ – БАН) предложиха на аудиторията общия си доклад *Достижения и проблеми в проучването на славянската традиция на Богородичния акатист*. Докладчиците синтезираха изводите на досегашните изследователи и очертаха нови методологически подстъпи за проучването на *Богородичния акатист* и конкретните проблеми, които стоят пред изследователите за в бъдеще.

Томаш Микулка (Католически богословски факултет на Карловия университет в Прага) представи доклада *Преводната хомилия за Рождество Христово чъто се знамение (CPG 4560) в контекста на най-стария старобългарски хомилиар*. Изследването му бе базирано на няколко южно- и източнославянски преписа, в които съчинението е запазено. Докладчикът направи езиков, лексикален и синтактичен анализ и обърна специално внимание на библейските цитати. В хода на изложението той коментира и избрани богословски проблеми, заложи в текста на хомилията, и спомена за няколко важни съвпадения с Епифаниевата хомилия от *Клоцовия сборник*.

Мартин Браксаторис (Институт за словашка литература на Словашката академия на науките в Братислава) представи разработката си *Мотивът за първородния грях и неговите последици в хомилетичното творчество на Климент Охридски*. Той обърна внимание, че по времето на Климент Охридски вече са съществували редица

амартологични концепции, с които старобългарският книжовник е бил запознат и част от които е успял да разгърне в своето творчество. М. Браксаторис отбеляза, че паралелно с това в творчеството на Климент може да бъдат разпознати и възгледите, характерни за славянските първоучители Константин-Кирил и Методий.

В доклада си *Старобългарските преводи на Словото за изсъхналата смоковница и Притчата за лозето от Йоан Дамаскин Цветомира Данова* (КМНЦ – БАН) накратко представи картината на рецепцията на славянския превод на Дамаскиновото слово в славянската книжнина, като показа, че в нея то има дълъг живот и сложна текстова съдба. На тази база изследователката изложи наблюденията си върху двата най-ранни старобългарски превода на това византийско произведение, което по същество представлява тълкувание на евангелски текст с богослужбена употреба, подробно анализира лексиката на старобългарските преводи и обърна специално внимание на библейските цитати.

Следващите доклади бяха обединени около изкуствоведската проблематика (иконография, пластични изкуства, музика). В доклада си *Игра с образите. Политическият аспект в представата за Кирил и Методий в църквите на територията на Жечпосполита през втората половина на XIX и началото на XX век* (*Gra obrazami. Polityczny aspekt przedstawień Cyryla i Metodego w cerkwiach na terenach Rzeczypospolitej w 2. poł. XIX i pocz. XX wieku*) Агнешка Гронек (Ягелонски университет в Краков) изследва художественото представяне на светите Кирил и Методий в православните и гръкокатолическите църкви на територията на полските земи, разделени между Русия и Австрия, и политическите аспекти, характерни за посочения период. Тя илюстрира и анализира редица детайли от художествената програма при позиционирането на образите на славянските апостоли в храмовото пространство и характеристиките на изобразяването им.

Докладът на Готка Григорова (КМНЦ – БАН) *Аспекти на почитанието към св. Кирил и св. Методий, отразени в няколко икони от втората половина на XIX век* бе посветен на няколко примера за обдарени кирило-методиевски икони, чиито детайли са израз на особена почит към двамата светци. Убедително бе доказано, че анализиранияте икони допълват богатата и разнообразна картина на познатите от изследванията данни за развитието на култа към светите братя във времето след Освобождението, и обособяват една нова група на образите на славянските просветители от България, в която се забелязва надграждане в почитанието, изразено вече чрез материални дарове.

Данните за художествени изображения на славянските апостоли в Централна и Западна Европа не са многобройни, затова всеки артефакт, свързан с тях, винаги предизвиква интереса на българските изследователи. Приносен в това отношение бе докладът на Александра Михалска (докторант на университета „Адам Мицкевич“ в Познан) *Как, кога и защо светите Кирил и Методий се появяват в църквата „Св. Войчех“ в град Познан в Полша – история на две статуи на славянските апостоли*, тъй като тя изнесе събраните от нея фактологически исторически, архитектурни и художествени данни за интериорните статуи в корабното пространство на една от най-старите църкви на територията на Полша. Така познанската „Св. Войчех“ чрез своя патрон пази спомена за християнското покръстване на Полша, а чрез включването на пластичните изображения на Кирил и Методий подчертава темата за славянските апостоли.

В доклада „Българско“, „гръцко“ и „румънско“ в певческите ръкописи от Молдовлахия от XVI в. *Нови репертоарни и палеографски данни* Янко Маринов и Станислава Георгиева (София) изнесоха данни за изграждането на молдовлашката музикална традиция, за която решаваща роля е имал манастирът Путна – един от най-значителните духовни и образователни центрове в посочения период, включващи усвояването на византийския певчески репертоар, превеждането на славянски език на част от

песнопенията и създаването на оригинални музикални творби. Я. Маринов и Ст. Георгиева се концентрират в проучването на музикалните особености, като търсят отговор на въпроса кои песнопения и по какъв начин (с каква мелодическа „редакция“) са представени в Путненската школа – как византийската традиция е усвоена в „новокомпозираните“ песнопения и към коя от групите византийски антологии се доближават певчески книги от манастира Путна. Атрибуцията на нотираният ръкописи от Путна също е актуална задача, в която изследователите имат конкретни резултати.

В последния ден на конференцията, 24 май (сряда), след шествието по случай Деня на светите братя Кирил и Методий, на българската азбука, просвета и култура и на славянската книжовност работата продължи в три паралелни сесии с по едно заседание.

В сесия VI (зала „Кирилометодикон“ в КМНЦ) бяха прочетени шест доклада. В *Капанът на дигиталната книжовност* Иван Желев (БФ на СУ „Св. Климент Охридски“) изложи своите наблюдения във връзка с някои проблеми при използването на дигитализирането на стари и по-нови текстове, с които по редица причини се налага на учените медиевисти да работят. Той ги синтезира в редица примери, изведени от интернет, на които самият той е попадал при работата си с богослужебни текстове на средновековен гръцки и на църковнославянски език. Примерите нагледно показват, че призивите за внимание и критичност при използването им не са безпочвени.

Татяна Илиева (КМНЦ – БАН) изнесе доклад на тема *Литургична терминология в класическите старобългарски паметници*. Изследователката разгледа концептуалната и езиковата страна на корпуса от литургически термини; честота на тяхната употреба; разпространението им в ранните и в по-късни текстове. Специално внимание тя отдели на словообразуването и терминологичната функционалност, както и на словната полисемия, дублетността и вариативността на термините. Извършената класификационна работа води Т. Илиева към анализ и синтетични изводи за развоя на литургическата терминология в старобългарския език от ранната епоха.

С доклада си *Кирило-Методиевите литургични преводи – хипотези и интерпретации* свещ. Козма (Красимир) Поповски (Църковно-исторически и архивен институт при Българската патриаршия, София) отново се върна към един важен и много обговарян въпрос за обема и съдържанието на литургическите преводи, създадени от светите братя Кирил и Методий и техните ученици във връзка с Моравската мисия. Паралелно с преглед на съществуващите извори и научните изследвания върху тях о. Козма направи опит да систематизира изказаните през годините хипотези за обема на Кирило-Методиевите литургични преводи и техния литургически прототип.

Следващите два доклада бяха посветени на представяне на резултатите от проекти на КМНЦ. Така в „*Онлайн инвентар на южнославянските ръкописи от XIV век. Представяне на първите резултати на един проект на дигитални хуманитарни науки*“ Марко Скарпа (Университет в Месина) и Марта Рипаранте (докторант на КМНЦ – БАН) презентираха направеното до момента по проекта „Южнославянски копия и скриптории от XIV век – палеографска атрибуция и онлайн реперториум“: създадения от тях репозиториум на първични средновековни писмени източници; използването им като надежден инструмент за определяне на произхода по палеографските им особености; атрибуирането на част от ръкописите; отграничаване на данни за съществуващи средновековни школи и ателиета.

За разработването на електронната образователна платформа на КМНЦ говори Елка Златева (КМНЦ – БАН) в доклада си *Дигитално образователно съдържание по кирилометодиевистика в подкрепа на средното образование*. Тя разясни, че подготвяните материали са насочени както към българските училища в страната, така и към българските училища зад граница, като активни потребители на ресурсите до момента са

български учители от Австрия, Великобритания, Испания, Италия, Франция, САЩ, Унгария. Ел. Златева обърна внимание и на факта, че поради големия интерес към образователната програма участници в проекта от КМНЦ представят работата си на различни форуми на Асоциацията на българските училища в чужбина.

В сесия V (зала № 19 на Института за етнология и фолклористика с етнографски музей – БАН) бяха прочетени общо пет доклада, като първите два бяха представени задочно. В доклада на А т м о я Б о с (Университет в Делхи, Индия) *Лексико-семантичното развитие с позиции плана изражения и плана содержания руских слов на фоне еволюции* бе взет под внимание фактът, че лексиката, като най-динамичната част от езиковото развитие, има пряко отношение както към теоретичните, така и към практическите последици. В редица примери от староруската текстова традиция А. Бос нагледно показва процеса на непрекъснато развитие на речника, формата и съдържанието.

Вторият доклад – *Поучение о св. Тайнах: новые данные* – бе на М а р и н а Ч и с т я к о в а (Институт за литовски език, Вилнюс). В него изследователката прави преглед на най-старите съхранени преписи на поучението, приписвано на св. Климент Охридски или на Климентовата школа, и преминава към класификация на съществуващата ръкописна традиция. Специално внимание М. Чистякова отделя на версиите на *Поучението за светите тайни*, които се срещат в пролози, създадени във Великото Литовско княжество. Като краен извод от текстологическата си работа изследователката определя наличието на четири редакции на проучваното от нея слово: пълна, кратка, проложна А и проложна Б.

В доклада си *Трилемата на реконструктора: коя форма на родителното окончание -аѣго/-ааго/-аго са използвали старобългарските химнографи?* Р е г и н а К о й ч е в а (Институт за литература – БАН) изнесе резултатите от своя анализ на стиховата структура на старобългарските песнопения. За отправна точка сред тях тя бе избрала четири канона с 12-сричен стих като притежаващи най-ясна доказателствена стойност за тезата ѝ, че съкратените родителни окончания, завършващи на -аго, са една от характерните особености на старобългарския химнографски език, независимо от наблюдението, че химнолозите почти винаги реконструират генитивната флексия в химнографските творби за м. и ср. р. ед.ч. на сложните прилагателни имена в най-архаичната ѝ форма: -аѣго (или -аѣго).

Е в г е н и З а ш е в (КМНЦ – БАН) представи доклада си *Към въпроса за авторството на канона за св. Горазд и св. Ангеларий в Бератската (Венецианската) служба за св. Седмочисленици*, в който подложи на критична преценка две хипотези, свързани с авторството на т.нар. *Бератска служба за св. Седмочисленици*, според които включеният в богослужебната творба *Канон за св. Горазд и св. Ангеларий* е създаден между 889 г. и 893 г. от българския княз Борис I, а цялата служба е съставена от драчкия митрополит Григорий през XIV в. Е. Зашев изложи аргументи в полза на авторството на оригиналните дялове и преработките от *Бератската служба* като дело на епископа на Гора и Мокра – Михаил Иписхиот. Допускането на това авторство води изследователя до заключението, че както оригиналният *Канон за св. Горазд и св. Ангеларий*, така и цялата богослужебна творба, са създадени във времето непосредствено преди отпечатването ѝ във Венеция – в края на 20-те години на XVIII в.

В доклада си *За мощите на св. Климент и историята на храм „Св. Спас“ в с. Дрен* Е л е н а А з м а н о в а - Р у д а р с к а (ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград) проследи построяването и освещаването на храм „Св. Спас“ („Св. Възнесение Господне“) в село Дрен през 1949 г. и пренасянето на частици от мощите на св. Климент Охридски в него. Изследователката обобщи, че за дълъг период от време това е последното голямо

събитие, свързано с мощи на светите Седмочисленици у нас, а култът към светите мощи, който по принцип е възстановен вече след 1989 г., носи различни характеристики.

По време на сесия VI (зала № 11 на Института за етнология и фолклористика с етнографски музей – БАН) бяха прочетени общо пет доклада. Диана Атанасова-Пенчева (СУ „Св. Климент Охридски“) представи своите размисли върху характера и значимостта на старата българска литература. Поставяйки въпроса в заглавието на доклада си *Световна ли е старобългарската литература?*, изследователката се позова на една от основните характеристики на старата ни литература – универсалността ѝ, поради идеята за свързаност с божествения универсум, което по зададеност я причислява към световната. От друга страна, днес тя е разпознаваема и като градивна част на световното културно наследство.

Войчех Стелмах (докторант в университета „Адам Мицкевич“ в Познан) спря вниманието си върху *Полските антологии на старобългарската литература като особен тип текстове в межкултурния обмен* и изясни ролята им за формирането и разбирането на тази литература от страна на чуждия, в случая полския възприемател. В. Стелмах си беше поставил за цел да посочи по какъв начин полските антологии *Siedem niebios i ziemia* (редактирана от Тереса Домбек-Виргова) и *Apokryfy i legendy starotestamentowe Słowian Południowych* (редактирани от Георги Минчев и Малгожата Скворнек) са повлияли върху възприемането на средновековната българска култура и писменост в съвременна Полша.

Мая Иванова (КМНЦ – БАН) представи доклада си *Европейската представа за старата българска литература през първата половина на XX век. Приносът на Юзеф Голомбек*. Нейната цел бе да хвърли светлина върху дейността на полския славист и българист от Варшавския университет (единственият професор в Полша, който в междувоенния период е провеждал постоянен университетски курс по българска литература), и по-специално – да подчертае участието му в актуалната през 30-те години в Полша „Голяма всеобща история“, излязла в 6 тома под редакцията на Станислав Лам. В нея Голомбек пише раздела за българската литература, в която една обемна част е посветена на средновековната ни литература. Настоящата разработка се опира както на печатните творби на Юзеф Голомбек, така и на неговата кореспонденция с двама от българските учени – проф. Боян Пенев и проф. Петър Динев, които допълват биографията на полския учен и свидетелстват за преките му контакти с българските му колеги.

Боян-Пеневата книга с лекциите му, изнесени в Полша, *Българска литература до 1878 г.* бе във фокуса на доклада на Малгожата Скворнек (Университет в Лодз) *Прочитът на богомилската ерес от един „неспециалист“: Боян Пенев и неговата Literatura bulgarska do roku 1878* (Варшава – Вилнюс, 1938). Изследователката накратко представи изданието, излязло от печат със съдействието на Юзеф Голомбек единадесет години след смъртта на Боян Пенев. Тя го оцени като един особен прочит на българската литература, история и култура, предназначен за полския читател. В тази връзка анализът бе насочен към начина, по който Боян Пенев представя културния феномен на богомилската ерес като фон за *Беседата против богомилите* на Козма Презвитер.

В доклада си *Индоевропейските езотерично-магически прения и старобългарската литература* Методий Рождественский (Институт за етнология и фолклористика с етнографски музей – БАН) предложи сравнително-типологична интерпретация на редица паметници от старобългарската култура (*Разумник*, въпросо-ответните съчинения, житията на св. Константин-Кирил Философ и св. Методий и др.) като част от архаичната традиция на индоевропейските словесни диспути с езотерично-магическа и космологична тематика, които условно той обозначи като „състезания в мъдрост и хит-

рост“. М. Рождественский доказа, че последните са известни в паметниците на ведийската, славянските, германските и келтските култури, като в отделните сфери на индоевропейския ареал тази архаична традиция има много различна съдба: в славянския, германския и келтския контекст тя е асимилирана в християнството.

Официалното закриване на конференцията бе проведено в сградата на Кирило-Методиевския научен център, където след заключителните думи на проф. Славия Бърлиева и връчването на Сертификатите за участие колегите можаха да споделят своите мнения вече и в неформална среда.

В заключение можем да обобщим, че проведената конференция се превърна в един от най-значимите международни научни форуми за 2023 г. в областта на кирило-методиевските изследвания. В традиционните празнични дни около честването на светите братя Кирил и Методий и тяхното дело (22–24 май) София събра на едно място както основното ядро от вече утвърдените в науката учени кирилометодиевисти, така и млади изследователи от чужбина, а както се вижда от направения обзор, сред тях бяха и петима млади и надеждни докторанти от общо три университета („Ла Сапиенца“ в Рим, „Адам Мицкевич“ в Познан и СУ „Св. Климент Охридски“) и една докторантка от организацията домакин (КМНЦ). Представените доклади и обсъжданите теми затвърдиха съществуващите контакти и дадоха възможност за нови предстоящи научни диалози. Наред с това през трите конферентни дни домакините от Кирило-Методиевския научен център при БАН успяха да създадат атмосфера на сътрудничество, показвайки високи образци на българската култура: среща с изтъкнатия художник проф. Тома Върбанов, посещение на премиерния спектакъл на Българската национална опера „Рилският пустинник“, посветен на св. Иван Рилски, срещи в Българската академия на науките и Софийския университет, както и участие в празничното шествие на 24 май и полагане на цветя пред Паметника на светите братя Кирил и Методий.